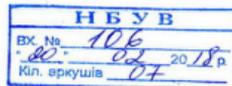

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора наук із соціальних комунікацій,
Воскобойнікової-Гузевої Олени Вікторівни на дисертаційну роботу
Лобузін Івана Володимировича «Цифрові колекції наукової бібліотеки:
організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних
комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

Актуальність теми дисертаційної роботи. Актуальність зазначеної у дисертації теми обумовлена тим, що оцифрування та створення загальнодоступних цифрових колекцій стало з початку 2000-х рр. окремим стратегічним напрямом бібліотечної діяльності. До п'яти ключових ініціатив, яким ІФЛА приділяла особливу увагу в 2011—2012 рр., було віднесено роботи з оцифрування бібліотечних фондів і колекцій. Розвиток інформаційного суспільства, розширення обсягу й розмаїття електронного контенту мережі Інтернет спонукає провідні бібліотечно-інформаційні центри світу здійснювати корпоративне формування загальнодоступного та мультикультурного контенту у вигляді масштабних проєктів — Світова цифрова бібліотека, Європіана. «Стратегія сталого розвитку інформаційного суспільства в Україні» також передбачає створення електронного ресурсу національної документальної спадщини. В Україні розгорнуто декілька бібліотечних цифрових проєктів Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого, Львівською національною науковою бібліотекою України імені В. Стефаніка, Національною історичною бібліотекою України, Книжковою Палатою України, Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського.

Проте, як зазначається багатьма розробниками відповідних проєктів, темпи й обсяги зростання цифрових колекцій випереджають здатність відповідальних установ керувати ними, і це вимагає від національних бібліотек і корпоративних об'єднань як розширення програм оцифрування, так і вибору досконаліших систем і технологій для збору та обробки оцифрованих документів категорії «національна спадщина» та безпосередньо цифрового контенту. Тому, завдання вироблення загальних стратегічних та технологічних підходів до створення бібліотеками цифрових ресурсів історико-культурної спадщини безумовно є актуальним.

Актуальність теми дослідження підтверджує те, що воно є складовою планових науково-дослідних тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: «*Підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки*» (2011–2013 рр., № державної реєстрації 0110U006904); «*Розробка технологічних засад та інфраструктури формування бази знань наукової бібліотеки*» (2014–2016 рр., № державної реєстрації 0114U001102); «*Розвиток інтелектуальних бібліотечних технологій організації наукових електронних ресурсів*» (2017–2019 рр., № державної реєстрації 0116U007921).

Обрана тема дослідження відповідає паспорту спеціальності 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство та безумовно є актуальною у контексті розвитку сучасних цифрових бібліотечних технологій та наукових цифрових ресурсів українського сегменту Інтернету.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації. Зазначений ступінь є достатнім і забезпечений: обраною методологічною базою дослідження; коректним застосуванням комплексу взаємодоповнюючих теорій і методів дослідження. Серед яких: історичний підхід – дослідження процесу формування проєктів оцифрування фондів у закордонних та вітчизняних бібліотеках, їх трансформація під впливом інформаційних технологій; бібліотекознавчий підхід – розгляд цифрових колекцій бібліотеки як одного із сегментів загальнобібліотечної технології, органічне включення процесів оцифрування в єдину інформаційну систему наукової бібліотеки; інформаційне моделювання – визначення ефективних шляхів організації комплексу управління цифровими колекціями; системний аналіз – виявлення структурних і функціональних аспектів в організації управління цифровими колекціями.

Вірогідність одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях. У дисертаційній роботі Лобузін Івана Володимировича чітко визначено мету та завдання дослідження, обґрунтовано підходи щодо шляхів їх досягнення. Дисертація має логічно побудовану структуру, містить узагальнення теоретичних підходів. Реалізація конкретних пропозицій поглиблює теоретичні засади організації цифрових колекцій наукової бібліотеки. Що підтверджується впровадженням розроблених науково-методичних положень для організації цифрового комплексу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Отримані в дисертації результати обговорені на міжнародних та вітчизняних наукових конференціях і семінарах та достатньо повно викладені у 20 публікаціях, у тому числі: 1 одноосібна монографія, 11 статей (у тому числі 5 – у фахових виданнях, визначених ДАК МОН України для спеціальності «Соціальні комунікації», 2 – зарубіжні публікації, 2 – у співавторстві, 1 – у фаховому виданні України, що індексується міжнародними наукометричними базами даних), 7 тез доповідей на конференціях, 1 авторське свідоцтво.

Автореферат відображає основний зміст та положення дисертації.

Наукова новизна. Основним науковим результатом, проведеного дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування виокремлення цифрової бібліотеки як окремого різновиду електронних бібліотек, який потребує особливих технологічних підходів до їх формування; узагальнення й удосконалення науково-методичних підходів до вирішення завдань, пов'язаних з організацією цифрового комплексу наукової бібліотеки, а саме цифрової бібліотеки відкритого доступу та формування страхового фонду цифрових копій документів; розробка концептуальної моделі організації цифрових ресурсів наукової бібліотеки та оригінальної інформаційної архітектури цифрового комплексу наукової бібліотеки; обґрунтування перспективної стратегії формування цифрового фонду наукової бібліотеки на основі колекційного принципу у межах визначеної комплексної культурно-освітньої програми; уточнення визначення цифрових колекцій, основних принципів їх побудови й управління; аналіз та формування корпусу стандартів, нормативно-правових та інструктивно-методичних документів, впровадження яких у діяльність наукових бібліотек України буде забезпечувати ефективну реалізацію бібліотечних цифрових проєктів.

Практичне значення. Впровадження розроблених науково-методичних положень для організації цифрового комплексу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який включає публічну загальнодоступну «Цифрову бібліотеку історико-культурної спадщини» та страховий фонд цифрових копій на UDO-дисках, що підтверджено Актом впровадження від 25.10.2017 р. (НБУВ).

Впровадження комплексного підходу до організації цифрових колекцій забезпечило ефективне управління цифровими ресурсами бібліотеки, надало змогу організувати мережеву комунікацію фахівців НБУВ з метою формування

суспільно важливих онлайн-історико-культурних ресурсів (цифрових колекцій та віртуальних виставок), забезпечило умови для зручного багатоаспектного використання оцифрованих матеріалів. Викладені в дисертації наукові принципи мають універсальний характер і можуть бути використані бібліотеками, архівами та музеями для створення єдиної інфраструктури оцифрування історико-культурних документальних ресурсів з метою організації спільних цифрових колекцій та реалізації національної історико-культурної програми.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків (загальний обсяг основного тексту – 187 с. (8,7 авт. арк.), у тому числі 8 рисунків і 1 таблиця, 11 додатків (що займають 18 с.), списку використаних джерел (272 найменування). Послідовність розділів обумовлена логікою розкриття теми. Повний обсяг дисертації – 258 сторінок.

Загальний зміст дисертаційної роботи. У першому розділі дисертаційного дослідження автором проведено аналіз та узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду формування цифрових колекцій наукової бібліотеки. Дисертант справедливо зазначає, що організація цифрових колекцій наукової бібліотеки є комплексним науковим завданням і потребує урахування різних аспектів: культурологічного, книгознавчого, бібліотекознавчого, інформаційного, технологічного тощо. Тому, його дослідження ґрунтується на широкій та багатоаспектній джерельній базі, до якої входять наукові публікації, інформаційні ресурси Інтернету, сайти наукових бібліотек та цифрових бібліотечних проєктів, плани і звіти програм оцифрування бібліотечних фондів, науково-методичні матеріали, стандарти, нормативно-правові документи.

Дисертант також акцентує увагу на основних сучасних напрямках бібліотекознавчих наукових досліджень, що виникли у процесі вирішення завдань оцифрування документів та управління цифровими колекціями:

- *digital curation* (цифрове кураторство) – дисципліна, яка розглядає увесь комплекс проблем, пов'язаних із створенням і формуванням цифрових колекцій, управлінням їх життєвим циклом, наданням доступу до них, ефективним використанням та збереженням (С. 25).
- *digital preservation* (цифрове збереження) – дисципліна, яка акцентує увагу у першу чергу на довгостроковому збереженні та доступності цифрових колекцій для користувачів у майбутньому (С. 53).

Узагальнення міжнародного досвіду засвідчило, що ключовими організаціями у створенні цифрових ресурсів національного рівня є національні бібліотеки, оскільки у цих інституціях накопичено значний досвід з описування та управління документальною інформацією різного формату. На основі проведеного аналізу дисертант визначає основні стадії стратегії здійснення цифрового бібліотечного проекту: планування процесу оцифрування, вирішення юридичних питань, визначення стандартів і принципів управління цифровими ресурсами, підтримка доступу та збереження створеного цифрового ресурсу. У висновках автором підкреслюється необхідність дотримання в процесі реалізації цифрового проекту загальноприйнятих технологічних стандартів, що забезпечує успішну інтеграцію цифрового ресурсу бібліотеки до глобальних цифрових бібліотечних проектів.

У другому розділі дисертації знайшли конкретну реалізацію обґрунтовані теоретичні положення у вигляді моделі управління цифровими колекціями та організації цифрового комплексу наукової бібліотеки.

Матеріали розділу логічно побудовані з огляду на те, що з самого початку дано визначення основних понять, якими оперує дослідник (С. 82–85). Важливим є також уточнення автором поняття цифрової колекції, яке є ключовим у дослідженні, як систематизованої сукупності електронних ресурсів, об'єднаних за тематичною або будь-якою іншою формальною ознакою. Формування цифрової колекції базується на обґрунтованому обранні основного поняття, яке є змістовим ядром інформаційного масиву, що дає змогу здійснювати цілеспрямований добір документів для оцифрування та забезпечує комфортний доступ для користувачів (С. 100).

З точки зору бібліотекознавчого підходу важливим є обґрунтування раціональності організації формування та обліку фонду оцифрованих документів бібліотеки на основі інтегрованої бібліотечної інформаційної системи. Автор дослідження розглядає всі технологічні ланки процесу оцифрування та створення цифрових колекцій як частину бібліотечної технології. Такий підхід цілком узгоджується з стратегічними завданнями формування єдиної інформаційно-технологічної системи бібліотеки.

Заслугує на увагу авторська концептуальна модель організації цифрових ресурсів наукової бібліотеки та оригінальна інформаційна архітектура цифрового комплексу наукової бібліотеки на базі таких основних взаємопов'язаних модулів: створення цифрових копій; адміністрування та

зберігання; опис та облік; обробка й управління; пошук та публікація. Важливим є те, що авторська модель цифрової бібліотеки ґрунтується на сучасній еталонній моделі, що використовується для створення інституційних репозиторіїв та реалізації міжнародних бібліотечних цифрових проєктів (С. 99).

Слід зазначити, що дисертант детально розглядає необхідну інфраструктуру, організацію цифрових ресурсів, елементи мережевої комунікації та взаємодії бібліотечних спеціалістів на кожній технологічній ланці. Не залишилися поза увагою також правові аспекти надання доступу до цифрових бібліотечних ресурсів, які автор пропонує вирішувати спираючись на рекомендації ІФЛА, як розумний баланс між урахуванням авторських прав творців документів і права користувачів на доступ до інформації.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений практичній реалізації розроблених теоретичних положень і моделей у цифровому проєкті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Сформований та апробований модульний цифровий комплекс показав обґрунтованість запропонованих автором науково-методичних підходів: ефективне управління цифровими колекціями бібліотеки, організація мережевої комунікації бібліотечних спеціалістів НБУВ в процесі формування суспільно важливих онлайн-історико-культурних ресурсів (цифрових колекцій та віртуальних виставок), зручне багатоаспектне використання оцифрованих матеріалів віддаленими користувачами бібліотеки. Реалізація цих рішень стала важливим кроком у справі формування ресурсів електронної бібліотеки «Україніка», зокрема, таких цифрових колекцій як кириличні рукописні книги, українські стародруки, україномовна книга (1798–1923 рр.), рідкісні видання (видання українських істориків, політичних діячів, класиків літератури) тощо.

Зауваження до змісту дисертації. Незважаючи на цілком позитивну оцінку дисертаційної роботи І. В. Лобузїна, відзначимо певні недоліки:

1. У дисертаційному дослідженні автор зазначає існування двох нових напрямів бібліотекознавчих досліджень: цифрове кураторство (*digital curation*) та цифрове збереження (*digital preservation*), але в тексті дисертації відсутні чіткі визначення цих термінів та їх розмежування. Надання такої інформації значно підсилило б отримані дисертантом результати.
2. На нашу думку, дисертаційне дослідження дещо перевантажено технологічними деталями, дисертанту слід було б більше уваги приділити

дослідженню цифрових бібліотечних стратегій та розробці моделей кооперації бібліотек у процесі створення цифрових ресурсів.

3. Визначення ключового поняття дослідження – «цифрові колекції» складно знайти у тексті, його слід було розташувати на початку другого розділу разом з визначеннями інших понять дослідження.

В цілому, наведені зауваження не знижують цінності результатів дисертаційного дослідження.

Загальний висновок: Дисертація є самостійним і завершеним науковим дослідженням, в роботі поставлено і розв'язано комплекс комунікаційно-інформаційних завдань, пов'язаних з створенням цифрових об'єктів історико-культурної спадщини, організацією цифрових бібліотек та управлінням життєвим циклом цифрових колекцій.

За актуальністю, новизною, теоретичним рівнем і практичним значенням дисертаційне дослідження «Цифрові колекції наукової бібліотеки: організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації» повністю відповідає вимогам у п. п. 11–13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова КМУ № 567 від 24 липня 2013 р.) зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 656 від 19 серпня 2015 р. та № 1159 від 30 грудня 2015 р. стосовно кандидатських дисертацій. Зміст дисертаційного дослідження, методологія і методи, що використовуються в ньому, та одержані основні наукові результати відповідають профілю спеціальності 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

В цілому вважаю, що Лобузін Іван Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент,

доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
завідувач кафедри бібліотекознавства
та інформології
Київського університету
імені Бориса Грінченка

О. В. Воскобойнікова-Гузєва